

НЕПЕРЕРВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ФАХІВЦІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

У статті аналізуються складові неперервної професійної освіти, розглядаються проблеми сучасної неперервної професійної технічної освіти, важливість післядипломної підготовки фахівців авіаційної галузі.

Ключові слова: професійна освіта, неперервна освіта, неперервна технічна освіта, післядипломна освіта фахівців авіаційної галузі.

Наталья Ивановна Демченко

НЕПРЕРЫВНОЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ СПЕЦИАЛИСТОВ АВИАЦИОННОЙ ОТРАСЛИ

В статье анализируются составляющие непрерывного профессионального образования, рассматриваются проблемы современного непрерывного профессионального технического образования, важность последипломной подготовки специалистов авиационной отрасли.

Ключевые слова: профессиональное образование, непрерывное образование, непрерывное техническое образование, последипломное образование специалистов авиационной отрасли.

Nataliia Demchenko

CONTINUING EDUCATION OF SPECIALIST IN THE AVIATION INDUSTRY.

Consider problems of modern continuing technical education of specialist, importance of postgraduate training in the aviation industry and components of continuing professional education are analyzed in the article.

Keywords: professional education, continuing education, continuing technical education, postgraduate education of specialists in the aviation industry.

У сучасних умовах розвитку суспільства при зміні культурних, соціальних, економічних цінностей, норм і відносин виникла необхідність вибору адекватної соціокультурної моделі освіти. Цінності класичної освіти, які базувалися на передачі знань, умінь та навичок, у сучасних умовах вітчизняного суспільства явно недостатньо. Виникла невідповідність між цілісністю культури й технологією її фрагментарного відтворення через пояснювально-ілюстративний тип навчання. У цій ситуації загострилося протиріччя між неперервним зростаючим обсягом знань, необхідних людині та обмеженими умовами оволодіння ними в рамках традиційної освітньої системи. Рішення цього протиріччя можливо лише на шляху переходу до безперервної освіти, яка забезпечує цілісне відтворення суб'єкта культури.

Концепція неперервної освіти, тобто навчання людини протягом всього його свідомого життя, її організація і розвиток прийшлися на другу половину ХХ століття і були обумовлені зі слів С. Змеєва «виникненню необхідних соціально-економічних, наукових, особистісних передумов для того, щоб ідея безперервної освіти придбала своє насправді історичне значення для людини і суспільства та певне втілення в реальну дійсність» [4].

Проте, сама по собі думка про те, що освіта має бути неперервною, що протягом усього життя людина має поповнювати, отримувати і вдосконалювати свої знання та вміння для оптимального виконання професійних, цивільних, сімейних та інших обов'язків, не нова. Ще Платон у IV столітті до н.е., коли говорив про виховання майбутніх філософів-правителів ідеального поліса, вимагав розширення вікових кордонів освіти до 45 років. Тільки така "довга дорога", вважав він, веде до мудрості.

Вже пізніше, в XVII столітті, одним із перших в європейській педагогіці Нового часу, був Ян Амос Коменський, який робив спроби окреслити контури інституційної системи освіти, виходячи з ідеї, що "все людське життя - школа". В проекті системи освіти, яка була побудована на цьому принципі, Я.А.Коменський передбачав появу пренатальних шкіл, шкіл раннього

дитинства, шкіл для підлітків та юнацтва, шкіл для молодих дорослих, для людей зрілого та похилого віку, в яких переважають мудрість, життєвий досвід. Повага до людського життя, турбота про її збереження і удосконалення - головна ідея, що пронизує всі шаблі "життєвої школи".

Якщо розглядати взаємозв'язок знань із динамічними факторами людської культури, з неперервним розширенням обріїв пізнання, то і ця ідея не є новою. Про це говорив Й.В. Гете, який стверджував, що людина повинна «переучуватися кожних п'ять років». Цікавим і випереджаючим свій час, на нашу думку, є твердження відомого геохіміка В. Вернадського, якій ще у 1913 році зазначав: «Розвиток науки і техніки відбувається так стрімко, що сьогодні вже неможливо у вищій школі отримати знання, які є необхідними для всього подальшого життя. Необхідно час від часу їх поповнювати та поновлювати. Це одна із характерних рис нашої епохи...».

Вперше термін "Неперервна освіта" був вжитий у 1968 році в матеріалах генеральної конференції ЮНЕСКО. У своїй книзі «Учитися бути» комісія ЮНЕСКО дає визначення розуміння неперервної освіти - «усі форми, моменти і прояви освітнього акту» [9].

У числі зарубіжних дослідників, які внесли вагомий вклад в розробку теорії неперервної освіти необхідно відмітити П. Шукла (Індія), Ф. Джессапа і А. Менсбріджа (Англія), Д. Кідда (Канада), А. Корреа (Бразилія), А. Кропли (Австралія), Д. Філліповича (в минулому Югославія), Х. Фрезе (Нідерланди), Ч. Хюммеля (Швейцарія).

Більш чітко визначення неперервної освіти дає російський дослідник проблем неперервної освіти О.П.Владиславлев: «Під неперервною освітою ми розуміємо систематичну, цілеспрямовану діяльність по одержанню й удосконалюванню знань, умінь і навичок як у будь-яких видах загальних і спеціальних навчальних закладів, так і шляхом самоосвіти» [1].

Щодо сучасного стану неперервної освіти в Україні, то необхідно відзначити розуміння важливості вивчення, розробці та впровадження цього

питання, в наукових, освітніх, виробничих та інших сферах діяльності нашої держави.

Великий вплив на розвиток і популяризацію концепції неперервної освіти в нашій країні набули праці вітчизняних вчених: В. Андрущенко, Н. Баловсяк, В. Даниленка, К. Левківського, Т. Левченко, Е. Лузік, С. Сисоєвой, М., в яких поняття «неперервної освіти» розглядається в деяких напрямках, а саме – соціальному, філософському та моральному.

Всі ці напрямки неперервної освіти знайшли своє відображення у Національній доктрині розвитку освіти і Законі України «Про вищу освіту», де окреслюються шляхи її реалізації:

- створення інтегрованих навчальних планів та програм;
- встановлення більш тісного зв'язку між середньою загальноосвітньою, професійно-технічною, вищою школою та закладами післядипломної освіти;
- формування потреби і здатності до самонавчання відповідно до інтелектуальних можливостей особистості;
- забезпечення наступності змісту та координації освітньо-виховної діяльності на різних ступенях освіти;
- оптимізація системи перепідготовки і підвищення кваліфікації.

Таким чином, ми дійшли висновку, що поняття «неперервна освіта» це інтегральне поняття, яке відрізняється багатим семантичним змістом і містить певну сукупність суспільних, особистісних та професійних інтересів людини, які формуються та розвиваються тільки при умові поєднання базового, додаткового навчання та самоосвіти. Дотримання цих умов безперервної освіти забезпечує всебічний розвиток особистості, збагачення її творчого потенціалу і можливостей, реалізацію здібностей та набуття компетенції.

Необхідність суспільства у кваліфікованих фахівцях, здатних до розвитку професійно важливих якостей, вимагає від освіти більш ретельно

підходити до вирішення завдання підвищення якості *професійної освіти*, підготовки професіоналів нового покоління, які повинні вміти працювати в умовах розвитку інформаційного суспільства. На наш погляд, професійна освіта виконує функцію не тільки засвоєння спеціальних знань, але й розвитку та відтворення особового культурного про шарку, елементом якого є і сам фахівець.

Щодо поняття «професійної освіти», то існують деякі розбіжності в трактовці цієї дефініції. Наприклад, М. Чобітько вважає, що «професійна освіта» є синонімом професійної підготовки і має розглядатися як «невід’ємна складова частина єдиної системи народної освіти». В дослідженнях Т. Десятова можна прослідити відмінність у сприйнятті цього поняття, де він підкреслює, що «професійна освіта» «відрізняється від поняття «професійної підготовки» тим, що професійна підготовка не супроводжується підвищенням загальноосвітнього рівня учнів, а здійснюється в цілях навчання виконанню певного виду роботи», тому «ця відмінність з точки зору результату навчання – навчання професійним знанням, умінням і навичкам»[8].

Також, для наочності широти розуміння «професійної освіти» наведемо узагальнені викладки тлумачення цього поняття:

- процес повідомлення учням відповідних знань та вмінь;
- сукупність спеціальних знань, навичок, вмінь, якостей, трудового досвіду та норм поведінки, що забезпечують можливість успішної праці за обраною професією;
- навчання, передача необхідних для чогось знань;
- система організаційних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, знань, умінь і навичок, професійної готовності до такої діяльності;
- запас знань, отриманих в процесі навчання.

В загальній теорії неперервної освіти бере свій початок ідея системи *неперервної професійної освіти*, яка є багатовимірним поняттям, де її розвиток є одним із пріоритетних напрямків в сучасній системі освіти.

В енциклопедії освіти неперервна професійна освіта визначається як постійний творчий розвиток і вдосконалення кожної людини протягом усього життя шляхом взаємодії між знаннями, що здобуті на початкових етапах освіти, і знаннями, здобутими на подальших етапах, а також взаємодія між теоретичними та практичними знаннями, що підтверджуються компетентністю в подальшому їх практичному використанні. Вона охоплює базову професійну і подальшу освіту, передбачає послідовне поєднання навчальної і професійної діяльності в освітніх закладах, професійне самовдосконалення на різних життєвих етапах [2].

В результаті узагальнення багатьох наукових визначень неперервної професійної освіти, пропонуємо наступне визначення: неперервна професійна освіта – це системно організований процес освіти людей протягом усього їхнього життя, функцією якого є активна і самостійна діяльність за власним бажанням людини, спрямована на розширення професійних знань, на задоволення своїх професійних потреб та інтересів, на підвищення професійної майстерності. Крім того, цей процес забезпечує необхідні й достатні умови для оновлення і вдосконалення професійних знань і вмінь щораз, коли зміна умов його трудової діяльності пов'язана з висуванням йому нових або додаткових професійних вимог.

Мета сучасної неперервної професійної освіти – це не тільки підготовка вузьких фахівців для конкретної галузевої діяльності, але й розвиток особистості кожної людини, розширення його професійної й соціальної компетентності та підвищення загальної культури. Крім цього, дуже важливим завданням неперервної професійної освіти є формування творчої особистості, яка буде здатна до нестандартного вирішення професійних завдань у певній діяльності та саморозвитку. Тому, в умовах

перебудови господарського механізму в нашій країні, появи вільного ринку праці, переходу до інформаційного суспільства все більше відчувається потреба у фахівцях з високим рівнем інтелектуально-творчої активності, у поглибленні інтеграції науки, виробництва й освіти. Ці тенденції, які проникають в усі галузі суспільного життя, не можуть не відбитися на сфері неперервної професійної освіти, тому, що саме тут здійснюється підготовка фахівців нового типу, відповідно до умов, що змінюються.

Підводячи підсумки роботи з аналізу визначення понять «освіта», «вища освіта», «професійна освіта», «неперервна освіта», «неперервна професійна освіта», а також змісту й цілей неперервної професійної освіти, на наш погляд, це нам дає підставу перейти до введення та визначення поняття **«неперервна технічна професійна освіта»**.

Одним з основоположних документів неперервної технічної освіти є «Переглянута рекомендація про технічну професійну освіту», яка була прийнята Генеральною конференцією ООН з питань освіти, науки й культури.

Основні положення даного документа констатують наступне:

- технічна професійна освіта повинна сприяти підтриманню миру та дружньому взаєморозумінню між різними країнами;
- освіта повинна розглядатися в сьогоденні як неперервний процес;
- технічна професійна освіта є необхідною попередньою умовою для підтримки складної структури сучасної цивілізації та соціально-економічного розвитку;
- кожна людина має право на технічну професійну освіту, що дозволяє їй повною мірою брати участь у житті сучасного суспільства;
- незважаючи на різноманітність, у всіх країнах переслідується однакова мета, і виникають аналогічні питання і проблеми, що стосуються технічної та професійної освіти;

- швидкий прогрес у техніці та освіті за останні десятиліття потребує нових творчих та ефективних умов в галузі технічної і професійної освіти для покращення освіти в цілому з метою соціального, економічного й культурного розвитку.

Розглянемо поняття «технічної професійної освіти» у якості широкого терміну, що буде відноситися до тих аспектів освіти, які додатково до загальної освіти будуть пов'язані з вивченням техніки, набуттям практичних навичок, володінням методами техніко-економічного аналізу виробництва з метою його оптимізації, раціоналізації, розумінням тенденцій та основних напрямків розвитку науки і техніки.

Отже, під технічною професійною освітою розуміємо:

1. складову частину загальної освіти;
2. засіб підготовки до професійної діяльності;
3. аспект неперервної освіти.

Беручи до уваги таке визначення технічної професійної освіти можемо сформулювати мету – оволодіння спеціалістом технічного профілю професійною майстерністю і творчою інтуїцією з урахуванням інтенсивно змінної картини природно-соціального світу, виявляти громадську позицію і високу компетентність у професійній діяльності.

Між тим, сучасна технічна освіта, основою якої є професійна підготовка інженерів, зосереджена на передачі природно-наукових та математичних знань. Ця специфіка технічної професійної підготовки призводить до прийняття неоптимальних рішень та обмеженості бачення їх наслідків, де акцент цієї підготовки зосереджений на абстрактному знанні та пошуку рішень методом спроб та помилок.

Хоча, ще в 1898 році на відкритті Київського політехнічного інституту Віктор Львович Кірпічов, один з найбільш відомих організаторів та засновників інженерної школи говорив, що: "Політехнічний інститут це - є вищий навчальний заклад призначений для підготовки інженерів,

..... здатних придумувати і влаштовувати нове. З поняттям про діяльність інженера необхідно з'єднується вимога творчої здатності та вміння робити щось нове. Якщо хтось припускає тільки сутінно копіювати старовину, тому не треба кінчати вищого навчального закладу - його діяльність буде праця ремісника, а не інженера“[5].

Спираючись на вищезгадане, можна зробити висновки щодо інженерної діяльності в цілому, яка базуючись на фундаментальних науках, передбачає:

- інженерні дослідження та винахідництво, а отже, створення нових принципів дії, способів реалізації цих принципів або конструкції інженерних об'єктів чи їх окремих компонентів;
- конструювання та проектування - конструктивну розробку загального виду (схеми) машини та форми її деталей з подальшими розрахунками й графічним оформленням конструкції виробу;
- технологічне вирішення та організацію виробництва виробу; випробування, налагодження, експлуатацію та оцінку функціонування технічних систем.

Всі ці компоненти безпосередньо відносяться до однієї зі сфер інженерної діяльності, водночас, являє собою стратегічно важливий сектор української економіки, а саме - авіаційна галузь. Для забезпечення конкурентної стійкості своїх позицій на світовому ринку Україна в останні роки чимало зробила на шляхах структурної перебудови національної авіапромисловості, підвищення технологічного рівня проектування і виробництва літаків. Одним з напрямів підвищення ефективності діяльності цієї галузі в ринковому середовищі є використання висококваліфікованих кадрів нового покоління. Саме це обумовлює зростання вимог до рівня підготовки *авіаційних фахівців*, які повинні не тільки вміти рішати технологічні задачі інженерно-технічної діяльності, але й здатних самостійно і відповідально приймати рішення в ситуаціях професійного, особистісного,

соціального, цивільного вибору; освоювати і використовувати найбільш ефективні інтелектуальні стратегії і способи професійної діяльності; опанувати інформаційну, техніко-технологічну, світоглядну і екологічну культуру; бути готовим до саморозвитку, вміти діяти в нестандартних ситуаціях, впливаючи на них.

В останні роки в авіаційній галузі відбулися істотні зміни - першорядне значення стало надаватися інтеграції інженерно-психологічних знань - значення та облік людського фактору (ергономічні проблеми в організації управління повітряним рухом і керівництво польотами, професійна надійність авіафахівців і оптимізація умов праці, психологічна готовність до дій в екстремальних умовах, успішність взаємодії в системах «людина - машина» і «людина-людина»).

Система підготовки спеціалістів авіаційного профілю відрізняється великою кількістю унікальних особливостей, які потребують конкретизації та систематизації. Система підготовки інженерів авіаційної галузі сьогодні, в першу чергу, потребує науково-теоретичного обґрунтування та визначення базової концепції стратегічного розвитку, яка охоплює зміст і процес інженерної авіаційної підготовки, її організаційно-педагогічного супроводження навчально-виховного процесу.

Проблема підготовки фахівців авіаційної галузі – ключова ланка в загальному ланцюжку державного, суспільного та особистісного розвитку. Підготовки фахівців авіаційної галузі повинна будуватися на основі єдності загальної, професійної, політехнічної і культурологічної освіти за рахунок інтеграції та диференціації загальної і професійної освіти.

В центрі уваги нашого дослідження знаходиться багаторівнева технічна професійна освіта інженерів авіаційної галузі. Проведений нами аналіз дозволяє констатувати, що технічна професійна освіта в цілому була спрямована на виробництво, а не на задоволення потреб і інтересів окремої особистості. І тільки поява й розвиток поняття неперервної освіти, у

розумінні освіти через усе життя, з формуванням нової парадигми освіти, де в центр поставлена особистість з її можливостями й інтересами, забезпечили необхідність перегляду змісту освіти, в тому числі, професійної підготовки фахівців авіаційної галузі.

Але, дослідження розвитку технічної професійної освіти, як складової неперервної освіти, неможливо без розгляду *післядипломної підготовки фахівців* технічної сфери.

Згідно документів Болонського процесу, в яких розкриті пріоритети вищої освіти періоду 2000-2020 років, на наш погляд, вимагає виділення окремо одного з базових понять, як поняття «навчання продовж життя». Організацією Економічної Співпраці та розвитку (ОЕСР) було визначено п'ять основних особливостей стратегій навчання впродовж життя:

1. Перспектива охоплення всього життя шляхом надання пріоритету в задоволенні потреб дітей дошкільного віку і дорослого населення;
2. Розвиток основних навиків для всієї молоді і дорослого населення з метою розвитку дійсного прагнення до навчання;
3. Визначення неформального і неофіційного (спонтанного) компонентів навчання;
4. Результативне і ефективне керівництво фондами з вірогідною необхідністю залучення більшого числа державних і приватних ресурсів, особливо, через введення нових стимулів;
5. Питання керівництва і партнерства, яке визначає необхідність залучати і координувати діяльність різних інстанцій.

Також, беручи до уваги, Комюніке конференції Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту, «Болонський процес 2020 – Європейській простір вищої освіти у новому десятиріччі», навчання впродовж всього життя розглядається як інтегрована частина національних систем освіти. В процесі реалізації концепції повинні забезпечуватися доступність освіти, якість надання послуг, прозорість інформації. Навчання

впродовж всього життя включає отримання кваліфікацій, розширення кола знань і розуміння, набуття нових навичок і компетенцій, збагачення особистісного зростання. Навчання впродовж життя передбачає, що кваліфікації можуть набуватися через гнучкі траєкторії навчання, включаючи заочне навчання, а також навчання на виробництві (підприємстві, робочому місці).

Отже, як ми бачимо, післядипломна освіта – одна з важливих підсистем неперервної освіти дорослих, особливістю якої є специфічна категорія дорослих слухачів вже з закінченою вищою освітою (тобто які отримали базову професійну освіту) та наявність досвіду професійної діяльності.

До післядипломної освіти включають: перепідготовку спеціалістів (друга вища освіта), підвищення кваліфікації, професійну перепідготовку (наприклад, людей, які знаходяться на обліку в центрах зайнятості), стажування та самоосвіту.

Важливою умовою функціонування системи післядипломної освіти є спадковість названих видів післядипломної освіти в забезпеченні неперервного розвитку професіоналізму фахівців. Особливе значення мають тенденція до посилення взаємозв'язку їх професійного зростання і особистісного розвитку, інтеграція мотиваційної, операційної і рефлексійної сфер професійної діяльності. Це визначається необхідністю цілісного становлення і розвитку особистості професіонала.

У процесі нашого дослідження розглянувши особливості післядипломної професійної освіти, треба виділити особливості післядипломної підготовки саме інженерів авіаційної галузі. Специфічність цієї підготовки обумовлена тим, що вона досліджує закономірності професійної підготовки і розвитку особистості фахівця в особливій професійній сфері – розробці, створенні та обслуговуванні космічних та авіаційних об'єктів.

Побудова системи неперервної авіаційної (в рамках післядипломної) освіти базується на міждисциплінарному підході, якій заснований на взаємозв'язку системного, комплексного, інтегративного, особистісно-діяльного, гуманістичного, технологічного та прогностичного підходів, на методологічних принципах неперервності та багаторівневості.

Література

1. Владиславлев А. Непрерывное образование. Проблемы и перспективы. – М., 1978. –178с.
2. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень ; Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Зеер Э. Ф., Павлова А. М., Сыманюк Э. Э. Модернизация профессионального образования: компетентносный подход: Учеб. пособие./ Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э.Э. Сыманюк. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216 с.
4. Змеев С.И. Технология обучения взрослых / С.И. Змеев. – М. : Издательский центр “Академия”, 2002. –126 с.
5. Корнилов И.К. Инновационная деятельность и инженерное искусство: Монография. – М., 1996.
6. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 р. №2984-III// Голос України. – 2002. – № 43 (2794) (5 бер.). – 10 – 15.
7. Сисоева С. О., Соколова І. В. Проблеми неперервної освіти: тезаурус наукового дослідження: наук. видання / С. О. Сисоева, І. В Соколова / НАПН України. Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих, МОН. Маріупольський держ. гуманітарний ун-т – Київ, Видавничий Дім ”ЕКМО”, 2010. – 362 с.
8. Сущенко Л.П. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект): [монографія] / Л.П. Сущенко. – Запоріжжя: Запорізький держ. Ун-т, 2003. – С. 442.
9. (Apprende a etre – Р.,Unesco, 1972, p.163.)